

YOSHLARNI BARKAMOL SHAXS SIFATINI SHAKLANTIRISHDA TA'LIM-TARBIYANING UYG'UNLIGI

JUMANIYOZOVA NASIBA

Toshkent davlat transport universiteti o'qituvchisi

TOIROVA MUQADDAS SOBIRJON QIZI.

Mn-5-24 gurux talabasi Menejment yo'nalishi

Annotatsiya: Ushbu maqolada yoshlarni barkamol shaxs sifatida shakllantirishda ta'lim-tarbiyaning uyg'unligi ta'lim orqali yoshlarni barkamol shaxs sifatida shakllantirishning ahamiyati va yoshlarning tanqidiy fikrlashi va o'z faoliyatiga munosabatlarini o'zgartirish masalasi o'ta muhimdir. Chunki bu masala bevosita yoshlarimiz ruhiyatiga, ongiga, tafakkuriga ta'sir etish yo'li bilan amalga oshiriladi. insonning har tomonlama barkamol shaxs bo'lib yetishishiga ta'sir etuvchi omillar shuningdek pedagogik ta'lim jarayonida talaba - yoshlarning shaxs sifatida rivojlanishi, uning har tomonlama kamolga yetishi qonuniyatlari, shaxs kamolotiga ta'sir etuvchi omillar, barkamol shaxsni shakllantirish mezonlari o'rganiladi.

Kalit so'zlar: ta'lim-tarbiya, axloq, individ, barkamol shaxs, barkamol shaxsni shakllantiruvchi mezonlar, ma'naviyat,

Kirish. (Introduction). Bugungi kunda yoshlar tarbiyasi har bir davrning o'ta dolzarb masalasi bo'lib kelgani ayni haqiqat. Muarrixlarning yozishicha, Gerodot Sharqqa qilgan safarlari chog'ida Misr ehromlaridagi bir bitikka ajablangan: «Yoshlarning tarbiyasi buzilib ketyapti. Nima qilish kerak?!» Muarrix bu yozuvni o'qiganiga ham ikki ming yildan oshib ketdi. Yozuvning bitilganiga esa, kim bilsin qancha vaqt bo'lgan? Demak, yoshlar masalasi hamisha o'z dolzarbligini yo'qotmagan, bunga hamma davrlarda ham turli darajada munosabat bildirilgan ekan-da. Mamlakatimizda barkamol avlodni shakllantirish, yoshlarni ma'naviy-axloqiy va

jismonan sog'lom etib tarbiyalash, ularni olib borilayotgan islohotlarning faol ishtirokchisiga aylantirishga qaratilgan chora-tadbirlar izchil amalga oshirilmoqda. Bugungi kunda shaxs tushunchasi psixologiya fanida juda keng mazmunga ega hisoblanadi. Shaxs mehnat tufayli hayvonot olamidan ajralib chiqqan. Jamiyatda rivojlanuvchi til yordami bilan boshqa kishilar bilan (muloqot) muomalaga kirishuvchi odam shaxsga aylanadi. Ijtimoiy mohiyati shaxsning asosiy tavsifi hisoblanadi. Shaxsning eng muhim xususiyatlaridan biri bu uning individualligi, ya'ni yakkaholligidir. Shaxs avvalo, shaxs bo'lib yetishishida 3 xislat namoyon bo'lishi kerak. Fikrlaydigan, tafakkur qiladigan ongi, so'zlasha oladigan nutqi va ijtimoiylashuvi hisoblanadi. Individuallik deganda, insonning shaxsiy psixologik xususiyatlarining takrorsiz birikmasi tushuniladi. Individuallik tarkibiga inson dunyoqarashi, qobiliyati, ichki kechinmalari, irodasi va shu kabilar kiradi. Inson tug'ilganida individ bo'lib tug'iladi. So'ngra undagi xislatlar, xususiyatlarga qarab shaxs sifatida namoyon bo'la boshlaydi. Asosan individ shaxs sifatida 3 yoshida tanila boshlaydi. Shaxsni komil inson sifatida tarbiyalash juda murakkab jarayon hisoblanadi. Individual ta'lim o'qituvchining yoshlarga pedagogik ta'sirini amalga oshiruvchi o'quv mashg'ulotlari shakllaridan biri. Pedagogning yoshlar bilan sinfdan tashqari olib boradigan ishlari individual ishlar sirasiga kiradi. Bu jarayon pedagogga o'zlashtirishi sust bo'lgan yoshlarni shaxsini shakllantirishga juda qo'l keladi. Individual ta'lim O'zbekiston tarixida keng qo'llanilib kelingan.

Ta'lim dargohlarida, bog'cha, maktab, litsey va Oliy o'quv yurtlarida aynan individual ta'lim orqali yoshlar shaxsini shakllantirish yo'lga qo'yilgan. Negaki, aynan shu yoshdagi yoshlar va yoshlarda shaxs tushunchasi to'liq shakllanmagan bo'ladi va bu ularni kelajakda komil inson bo'lib yetishishiga yordam beradi. Uni shakllantirish esa pedagogga yuklatiladi. Buning uchun har bir yoshlar bilan alohida shug'ullanib, uning xarakteri, temperamenti va muomala layoqatini tekshirish lozim bo'ladi.

Individuallashtirish - bizning tushunishimizcha - bu yoshlarda mavjud yoki o'zining individual tajribasida egallagan yagona, alohida va o'ziga xosligini ta'minlab turish va rivojlantirish bo'yicha kattalarning hamda yoshlarning o'zining faoliyatlaridir.

Individuallashtirish, birinchidan, birlamchi asosiy ehtiyojlarini individual yo'naltirilgan yordam ko'rsatishni ko'zda tutadi. Busiz tabiiy "o'zligini" his etish mumkin emas. Ikkinchidan, aynan mana shu individ uchun xos bo'lgan tarbiya bergan (meros bo'lib o'tgan) jismoniy, intellektual, emotsional qobiliyatlar imkoniyatlarni maksimal, erkin amalga oshirish uchun sharoitlar yaratishni ko'zda tutadi. Va nihoyat, individuallashtirishning uchinchi belgisi, asosiy xislati - avtonom ma'naviy o'zini qurishda, o'zini ijodiy gavdalantirishda, "moslashuvchan bo'lmagan faollik", hayotiy o'z yo'lini tanlashdagi qobiliyatini rivojlantirishda insonga yordam ko'rsatishdir.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili (Literature review). Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan islohotlardan ko'zlangan oliy maqsad jahon siyosati, jahon iqtisodiyoti, jahon madaniyatida o'zining mustahkamo'rniga ega bo'lishdir. Jamiyatda islohotlarni amalga oshirishda umuminsoniy qadriyat deya baholangan ma'naviy arkonlar– tenglik, adolat, poklik, halollik, ahil qo'shnichilik va insonparvarlik kabi qadriyatlarni asrash ularni ajdodlardan avlodlarga munosib tarzda yetkazishda alohida e'tibor qaratildi. Milliy qadriyatlarimizni umuminsoniy qadriyatlar bilan uyg'unlashtirish va ularga yangicha mazmun mohiyat bag'ishlanib, mamlakatimizda tinchlik, farovonlik, demokratiya, vijdon erkinligi va yurtimizda yashayotgan har bir insonning kamol topishi uchun barcha imkoniyatlar va shart-sharoitlar yaratildi.

Tadqiqot metodologiyasi (Research Methodology). Tadqiqot olib borish davomida tizimlilik, nazariy-deduktiv xulosa chiqarish, analiz va sintez, tarixiylik va mantiqiylik, qiyosiy-komparativistik tahlil qilingan.

Shaxsni individuallashtirish uning "o'zligini" rivojlantirish, keng ma'noda insonparvarlik tarbiyaviy tizimini tashkil etadi. Tarbiyada bunday yondashishning maqsadi, yoshlarga, ularning "sub'ektiv mavjudliklarini" tashkil etishda yordam ko'rsatish hisoblanadi. Buning uchun ushbu tarbiyaviy tizimda, insonga o'zini anglash va o'zini amalga oshirishda yordam beruvchi maxsus vositalar ishlab chiqiladi. Endi faqat pedagog emas, balki yoshlarning o'zlari ham tarbiyaviy tizimining sub'ekti hisoblanadi (yoshlar asosan, tarbiya ob'ekti hisoblangan ta'sir ko'rsatish tarbiyaviy tizimidan uning

asosiy farqi ham mana shundan iborat). Ushbu paradigmada pedagoglar ham, yoshlar ham maktab oldida turgan maqsadlarini birgalikda aniqlashtiradilar, ularni amaliy vazifalar darajasiga ko'taradilar va hamkorlikdagi faoliyatda amalga oshiradilar. Maktab insonparvarlik tarbiyaviy tizimi samaraliligining muhim sharti yoshlar va kattalarni umumiy jamoaga birlashtirish hisoblanadi.

Yoshlar va kattalarning o'zaro munosabatlari mavhum munosabatlarni yuzaga keltiradi, ular birinchi navbatda tizimning tarbiyaviy imkoniyatlarini belgilaydi. Shu o'rinda Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyevning quyidagi gaplari yodimizga tushadi: "Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak".[1] O'sib kelayotgan o'quvchi- yoshlarimizda ham davlatimiz rahbari aytganlaridek, tanqidiy tahlilni yoshligidan o'rgatib boradigan bo'lsak, biz o'ylaymizki, ushbu o'quvchi-yoshlar kelajakda yurtimizning yetuk kadrlari bo'lib yetishadi.

Tanqidiy fikrlashning ijodiy manbalari qadim zamonlarga borib taqaladi. Yaqin va O'rta Sharqda yashab ijod etgan o'rta asr mutafakkirlari tabiiy-ilmiy asarlarida ilmning turli tomonlari, uning prinsiplari, tuzilishi, mezonlari, ilmning inson aqliy rivoji va ta'limi bilan bog'liqligiga jiddiy qiziqish borligini kuzatamiz. Xorazmiy, Forobiy, Beruniy, Ibn Sino, ularning safdoshlari va izdoshlari gnoseologik qarashlarining xarakterli xususiyati shundan iboratki, inson ongida predmet timsoli (obrazi)ni mavhumlashtirish jarayoni ular e'tiborini doimo jalb etgan, buning natijasida mazkur predmet mohiyati va o'ziga xosligi tushunchasi ishlab chiqilgan va shakllangan. O'quvchi-yoshlar tanqidiy fikrlashini o'rganishda zamonaviy didaktika o'qish jarayonida o'quvchilar psixik tanqidiy fikrlashi bilan shug'ullanuvchi ta'lim psixologiyasi yutuqlaridan foydalanadi.

Yoshlarni individual xususiyatlari haqida aniq ma'lumotga ega bo'ladi. Yoshlarning individual xususiyati uning xulqiga, o'zlashtirishiga munosabatlariga jamoadagi o'rniga ta'sir etadi. Shu boisdan ham jamoadagi individlar tarbiyalanaётiganda alohida yoshlarni unutilish yaramaydi. Chunki o'qituvchi ko'pgina tashkiliy ishlarni uyushtirishda kimga suyanish, kimga qanday vazifa yuklash, kimga mustaqillik berish va kimga muntazam

ërdam berish kerakligini faqat ularning individual xususiyatlarini yaxshi bilish tufayligina bexato aniqlaydi. Demak, individual munosabat yoshlarga tarbiyaviy ta'sir etishning eng samarali yo'lini topish imkoniyatini beradi.

Dars yoki darsdan tashqari mashg'ulot davomida ba'zi yoshlar o'zlarida bo'layotgan ichki kechinmalarini yaqqol namoyon eta olishmaydi. Ko'p hollarda pedagoglar bunga e'tibor qaratmaydilar. Odatda o'qituvchilar dars davomida o'zlashtirishi yaxshi b'lgan yoshlar bilan shug'ullanishni afzal ko'rishadi. O'zlashtirishi sust bo'lgan yoshlar esa o'z fikrlarini namoyon qilolmay dars jarayonlarida ishtirok eta olishmaydi. Natijada, yoshdan yoshga o'tish davrida juda ko'plab inqirozlarga duch kelishadi. Bular, o'rtoq orttira olmaslik, dars mashg'ulotlarini omma oldida so'zlay olmaslik, fikrini to'liq namoyon eta olmaslik va shu kabilar.

Individual ta'lim orqali yoshlar shaxsini shakllantirishda avvalo, darsdan tashqari uning saviyasi doirasida bo'lgan savollarni berish, tengdoshlari orasida uni maqtash ya'ni, uni rag'batlantirish, unga ko'proq fikrlaydigan va so'zlaydigan matnlarni uyga vazifa sifatida berish lozim bo'ladi. Individual ta'lim bilan ko'proq melanxolik temperamentli yoshlar bilan shug'ullanish kerak. Yoshlar shaxsini shakllanayotganini uni kuzatish metodi orqali aniqlashimiz mumkin. Do'stlari bilan qanday, darsga qay darajada qatnashayotganiga qarab bilib olamiz.

Tahlil va natijalar (Analysis and results). Xulosa o'rnida shu alohida ta'kidlash joizki, axborotlarni chorlash, o'ylab ko'rish va fikrlash metodikalaridan foydalanish quyidagi muhim vazifalarni yechish imkoniyatini beradi. Shunday qilib, yoshlar shaxsini shakllantirish jarayonida muomalaning rolini qarab chiqar ekanmiz, u bilish va normativ jarayondan iborat bo'lib, yoshlarni ijtimoiy madaniyatga jalb etishga va ularda shaxsning ijtimoiy yo'nalish shakllanishiga jiddiy ta'sir ko'rsatishini, ijtimoiy qaror topish vositasi va usuli, bilish jarayoni bo'lgan muomala yoshlar ijodiy individualligini rivojlantirishga ta'sir qilishini ko'ramiz.

REFERENCES

1. Tulaboyevna, T. G., & Mukhiddin o'g'li, M. H. (2023, January). SYMBOLS IN CURRENT MODERN LINGUISTICS. In Proceedings of International Conference on Modern Science and Scientific Studies (Vol. 2, No. 1, pp. 15-20).
2. Tulaboyevna, T. G., & Mukhiddin o'g'li, M. H. (2023, January). LEXICOLOGICAL ANALYSIS OF TERMS IN THE FIELD OF CONSTRUCTION IN ENGLISH. In Proceedings of International Conference on Scientific Research in Natural and Social Sciences (Vol. 2, No. 1, pp. 166-172).
4. Rahmonova, S. (2023). YUKSAK MA'NAVİYATLÍ AVLOD-UCHÍNCHÍ RENESSANS BUNYODKORLARI. *Наука и технология в современном мире*, 2(3), 76-79.
5. Rahmonova, S. (2024). THE REFORMS IMPLEMENTED IN NEW UZBEKISTAN ARE THE FOUNDATION OF THE THIRD RENAISSANCE. *Modern Science and Research*, 3(2), 394-399.
6. Qizi, R. S. S., Shukhratovna, T. S., & Karamatovna, M. A. (2024). Implementation of Education and Protection of Children's Rights in the age of Technology. *SPAST Reports*, 1(7).
7. Рахмонова, С. (2024). HARMONY OF EDUCATION AND TRAINING. *Журнал универсальных научных исследований*, 2(5), 366-375.
8. Ramatov, J., Hasanov, M., & Rahmonova, S. (2024). TA'LIM TIZIMI MODERNIZATSIYALASHUVINING IJTIMOIIY-FALSAFIY ASOSLARI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 4(8), 160-172.
9. Xolmirzaev, X. N. (2024). YANGI O'ZBEKISTON TARAQQIYOTIDA INSONNING INTELLEKTUAL VA MA'NAVIIY SALOHIIYATI OMILLARI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 4(1), 583-589.
10. Xolmirzayev, X. (2023). JAMIYAT TARAQQIYOTIDA INSON SALOHIIYATINI NAMOYON BO'LIQ OMILLARI. *Farg'ona davlat universiteti*, (1), 197-197.
11. Holmirzaev, H. N. DIALECTIC OF THE ELEMENTS OF THE HUMAN COMPETENCE SYSTEM. *ILMIY XABARNOMA*, 19.
12. Naqibillaevich, H. H. (2022). Philosophical Analysis of Elements of Human Power System. *The Peerian Journal*, 5, 96-101.
13. Холмирзаев, Х. Н. (2022). ИЖОДИЙ ФАОЛИЯТ-ИНСОН САЛОҲИЯТИНИ ЮЗАГА ЧИҚИШИ ОМИЛИ. *Conferencea*, 353-355.
14. Холмирзаев, Х. (2022). Инсон салоҳияти: тузилиши ва ижтимоий моҳияти. *Scienceweb academic papers collection*.
15. Холмирзаев, Х. (2020). МАЪНАВИЙ ЯНГИЛАНИШ ДАВРИДА ИНСОН САЛОҲИЯТИНИНГ РОЛИ. *Scienceweb academic papers collection*.
16. Холмирзайев, Х. (2020). ИНСОН ПОТЕНЦИАЛИ ИЛМИЙ КАТЕГОРИЯ СИФАТИДА. *Scienceweb academic papers collection*.
17. Холмирзаев, Х. (2013). Ҳанафий таълимотида инсон эркинлиги масаласи. *Scienceweb academic papers collection*.
18. Холмирзаев, Х. (2013). Глобаллашув жараёни ва миллий маънавият. *Scienceweb academic papers collection*.